

INTERVENȚIONISMUL. STUDIU DE CAZ: POLITICA EXTERNĂ AMERICANĂ ÎN CONTEXTUL PRIMĂVERII ARABE

INTERVENTIONISM. STUDY CASE: THE AMERICAN FOREIGN POLICY IN THE CONTEXT OF THE ARAB SPRING

*Lector univ. dr. Iulian LĂZĂRESCU**

Realismul politic atribuie un domeniu mare de referință doctrinei intervenționiste, ce poate fi legitimată atât prin argumente de natură economică, cât și de natură politică. În timp, doctrina intervenționistă a suferit transformări importante, în concordanță cu reconfigurarea mediului internațional de securitate. Această lucrare analizează aspectele teoretice și juridice conexe respectivei doctrine, în încercarea de a înțelege modul în care ea a evoluat în timp, precum și perspectivele de evoluție viitoare. Mai mult decât atât, acest studiu urmărește evoluția politicii externe americane în Orientul Mijlociu, pe care o considerăm a fi un exemplu relevant pentru modul în care intervenționismul s-a transformat în ultimele decenii.

Cuvinte cheie: doctrina intervenționistă; intervenționism; Primăvara Arabă; securitate națională; politica externă americană.

Political realism has attached a large sphere of reference to the interventionist doctrine, which can be legitimized through both economic and political reasons. In time, the interventionist doctrine has undergone significant transformations, in accordance with the reconfiguration of the international security environment. This paper analyzes the theoretical and legal aspects connected to this doctrine, in the attempt to understand its evolution in time, as well as its perspectives for the future. Furthermore, the study addresses the evolution of American foreign policy in the Middle East, which we consider to be a relevant proof for the manner in which interventionism has changed in the last decades.

Keywords: interventionist doctrine; interventionism; the Arab Spring; national security; the american foreign policy.

Introducere

La nivel internațional, intervenționismul presupune amenințarea, coerciția sau forțarea unui stat de a-și schimba comportamentul sau politica guvernamentală. Intervenționismul poate încorpora activități directe precum folosirea amenințării armate și activități indirecte precum asasinatul politic, subversiunea, embargoul economic de toate tipurile (blocadă totală sau parțială, restricții de transport

* Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”.



etc.)¹. El reprezintă folosirea coerciției sau a amenințării cu forța pentru a schimba o situație politică sau culturală în afara jurisdicției politice sau a moralei entității intervenționiste. La rândul său, coerciția este o formă de intervenție ce implică o alegere care în mod normal nu ar fi acceptată și care lasă șansa a două opțiuni: una dorită de coercitor și una inacceptabilă celui supus coerciției. Doctrina intervenționistă este susținută de realismul politic, care o poate justifica la fel de bine din rațiuni economice cât și din considerații legate de echilibrul puterii. Acesta promulgă primatul interesului național în relațiile internaționale. Realismul politic poate fi văzut atât ca o datorie morală cât și ca regulă politică și presupune intervenția în beneficiul interesului național. Teoria implică faptul că statul trebuie lăsat singur pentru a căuta și a-și apăra propriul interes, că interesul poate fi susținut prin exercițiul puterii iar lumea poate fi caracterizată de competiția între state, ceea ce reduce totul, în esență, la principiul că cel mai puternic are dreptate. De regulă realității privind practica relațiilor internaționale folosesc următoarele argumente relativ la dezvoltarea necontrolată a unei puteri străine: aceasta poate fi sursa unui război, poate genera pierderea unor resurse economice sau creează premisele iminente ale unei invazii.

Intervenționismul militar are o lungă istorie, în perioada antebelică, când ocuparea Cehoslovaciei de către Germania nazistă a fost prezentată ca un act de autodeterminare al populației din Sudeți, de-a lungul Războiului Rece, cât și după încetarea acestuia. Justificarea acestor intervenții a fost făcută pe considerente morale, de legislație internațională, sau prin prisma intereselor marilor puteri. În acest fel URSS a intervenit în Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și Afganistan, iar SUA în Vietnam, prezentând aceste acțiuni tipice unei superputeri politice ca acte de solidaritate. Argumente similare au fost folosite și pentru intervenția din Irak și Libia, precum și pentru presiuni și o eventuală viitoare intervenție în Siria sau Iran. Chiar și colonialismul clasic european a fost văzut ca un act uman și civilizator și în același timp ca o datorie religioasă și un act de creștinism.

Pe lângă justificările prezentate mai sus, există teoreticieni în drept care susțin că dreptul aparține numai indivizilor, iar națiunile și guvernele dobândesc drepturi și privilegii în virtutea puterilor acordate de popor. În acest mod argumentează că drepturile individuale le înlocuiesc, sau sunt privilegiate față de cele ale guvernelor. Drept urmare intervenția împotriva unui guvern care își terorizează cetățenii vine să restabilească ordinea firească, și are un suport moral justificabil. Cu toate acestea se nasc o serie de întrebări cu privire la moralitatea intervenției: Statele intervenționiste respectă ele însele în mod corespunzător drepturile omului pentru a avea „dreptul moral” de a se implica în respectarea acestora în altă țară? Care este punctul în care violarea drepturilor omului justifică intervenția și dacă aceasta este de natură a face mai mult rău decât bine? Acceptând că sunt încălcate drepturile omului, în cazul non intervenției, este aceasta un eșec moral sau o virtute?

Reglementarea juridică internațională a intervenționismului

Conform legislației internaționale în vigoare, Consiliul de Securitate poate hotărî ce măsuri care nu implică folosirea forței armate pot fi luat pentru a conduce la îndeplinirea

¹ Alexander Moseley, <http://www.iep.utm.edu/interven>, 16 aprilie 2001.



deciziilor sale și poate impune membrilor Națiunilor Unite să ia astfel de măsuri. Acestea pot include întreruperea completă sau parțială a relațiilor economice și a comunicațiilor, pe cale ferată, aeriană, navală, poștală, telegrafică, radio și altor mijloace de comunicații precum și întreruperea relațiilor diplomatice.² Drept urmare, în primă instanță se adoptă măsuri care să determine efecte în planul obținerii acelor rezultate pe care le urmăresc inițiatorii rezoluției. În cazul în care măsurile sunt inadecvate, sau au fost dovedite ca fiind inadecvate, pot fi luate măsuri cu forțe aeriene, navale sau terestre, atât cât este necesar pentru restabilirea păcii și securității internaționale. Aceste activități pot include demonstrații de forță, blocade și alte operațiuni ale forțelor aeriene, navale sau terestre ale membrilor ONU³.

Unul dintre cele mai controversate aspecte ale intervenției este cel referitor la erodarea suveranității statale. Se apreciază că procesul globalizării restricționează deja capacitatea guvernelor naționale de a administra economiile și a oferi securitate fără sprijin extern. Acest fenomen deschide calea intervenției ghidate de interese geopolitice ale marilor puteri la fel de bine ca și pentru cea ghidată de interesele umanitare. Principiul conform căruia comunitatea internațională are dreptul și responsabilitatea să intervină pentru a preveni abuzurile asupra drepturilor omului, este justificată sub motivația că statul țintă și-a disipat suveranitatea atunci când a eșuat în îndeplinirea responsabilităților sale de bază ce includ securitatea fizică și drepturile cetățenilor săi. Astfel se consideră că suveranitate statului în cauză trebuie suplimentată cu o „doză” de multilateralism bazat pe norme comune și principii acceptate de majoritate actorilor vieții internaționale.

Ceea ce a diminuat legitimitate intervenție SUA și a Marii Britanii în Irak, accentuând în special opoziția statelor din Orientul Mijlociu a fost asumarea arogantă a unei realități că există o lege pentru cei puternici și o lege pentru lumea în curs de dezvoltare. Faptul că o superputere refuză să semneze acordurile internaționale referitoare la Curtea Penală Internațională, la armele chimice și biologice este greu să convingă atunci când intervine „de bună credință” pentru a restaura democrația și a preveni proliferarea armelor de distrugere în masă în Irak.⁴ Schimbările vieții internaționale ce au loc la nivel global implică și soluții globale pentru situațiile de criză pe care nici o mare putere inclusiv SUA nu le poate susține unilateral, fapt confirmat în Irak unde acestea s-au confruntat cu realitatea că e mai ușor să câștigi un război decât să construiești pacea.⁵ Cadru legal reglementat de ONU și gestionat de Consiliul de Securitate cu privire la folosirea forței în relațiile internaționale a căzut victimă intereselor și forțelor geopolitice. Începând din 2003 principala întrebare pe care și-au pus-o marile puteri, în special SUA, a fost dacă să folosească forța, nu dacă este legitimă folosirea acesteia. Se apreciază că sfârșitul sistemului internațional de

² *Carta ONU*, cap. VII, art. 41.

³ *Ibidem*, art. 41.

⁴ Dr. A. Robin Luckham, *The International Community And State Reconstruction In War-Torn Societies – DCAF Conference Papers* la www.dcaf.ch, p. 15, august 2005.

⁵ *Ibidem*.



securitate a început în 12 septembrie 2002, când președintele George W. Bush supunând problema Irakului Adunării Generale a ONU și solicitând intervenția internațională împotriva Bagdadului pentru a determina dezarmarea, a menționat că va solicita Consiliului de Securitate rezoluția necesară avertizând că va acționa unilateral dacă ONU refuză să coopereze. O concluzie ce poate fi trasă din eșecul ONU este aceea că regulile trebuie să emane din comportamentul actual al statelor și că sistemul juridic internațional este voluntarist, în speță statele nu sunt conduse de legi pe care nu le acceptă.

O altă cauză concluzie este fundamentată de teoria realistă conform căreia statele nu sunt suverane egale. Acest fapt este demonstrat de evidențe întrucât acestea nu sunt egale în putere, bunăstare, în respectul dreptului internațional și cel al drepturilor omului. Deși acest principiu animă structura ONU, este contrazis de exemplu de accesul la armele de distrugere în masă. Pe același coordonat se înscrie și conceptul de *nouă suveranitate* al SUA care face ca această putere să nu accepte să se înscrie alături de celelalte națiuni în probleme precum protecția mediului prin refuzul semnării Protocolului de la Kyoto sau al Tratatului de la Roma privind Curtea Penală Internațională și face să se alăture unor țări precum Iran, Nigeria, Pakistan și Arabia Saudită în problema executării delicvenților juvenili. *Conceptul de Noua Suveranitate* a SUA se bazează pe trei linii de acțiune: primul este acela conform căruia emergența legislației internaționale este vagă și reprezintă un amestec în afacerile interne, al doilea condamnă procesul elaborării legilor internaționale și rezultatul său ca inacceptabil, al treilea consideră că politica SUA de a se situa în afara celorlalte state este o chestiune de putere, drept și datorie constituțională.

Noul intervenționism

Evoluțiile recente demonstrează că SUA și NATO tind să abandoneze practicile Cartei ONU referitoare la intervenția în conflictele locale. Acest proces se desfășoară în favoarea unui nou sistem mai tolerant față de intervenția militară și cu reguli mai dure ale căror trăsături țin mai mult de reacția rapidă la amenințare decât de deliberare și *agreement*. Fenomenul este legat de concepțiile apărute după Războiul Rece care promulgă căderea nonintervenționismului în favoarea noțiunilor moderne despre drepturile persoanei și justiție. Pe de altă parte adepții noului intervenționism aduc de partea lor ca argument acela conform căruia fundamentele pe care a fost redactată Carta ONU nu mai sunt valabile. În speță amenințările fundamentale la adresa securității internaționale nu mai derivă din conflicte armate ci din noile provocări: proliferarea armelor de distrugere în masă, terorismul, migrația ilegală, crima organizată transfrontalieră etc. În sprijinul noului intervenționism vin și argumente legate de faptul că în ciuda prevederilor Cartei ONU și a practicilor Războiului Rece de blocare prin dreptul de veto a Consiliului de Securitate de către marile puteri, vechile reguli nu au putut preveni confruntări precum cele din Vietnam și Afganistan. Beneficiile noului intervenționism și costurile abandonării procedurilor antiintervenționiste încă nu pot fi evaluate. Acestea implică riscuri prin înlocuirea unui sistem formal cu unul compus din principii vag exprimate și adoptate ad hoc pot avea consecințe



neașteptate și determina ca regulă practica unor operațiuni militare internaționale a căror legalitate este îndoielnică.

Intervenționismul american în contextul primăverii arabe

Într-un discurs devenit celebru din 1999, Tony Blair a formulat ideea conform căreia statele mai puternice ar trebui să utilizeze instrumentele pe care le au la dispoziție, inclusiv cele militare, pentru a proteja popoarele vulnerabile, slabe sau statele oprimate. Această idee a fost ulterior rafinată de o comisie internațională și încorporată într-o reglementare ONU sub denumirea de Responsabilitatea de a Proteja (RP) din 2009. Cu toate acestea, punerea în practică a acestei politici s-a confruntat cu dificultăți semnificative, în special datorită controverselor asociate celor mai recente intervenții americane din Irak și Afghanistan. Mulți experți însă consideră acest intervenționism liberal doar o altă formă de imperialism occidental. În ciuda încorporării sale într-o prevedere ONU, intervenționismul liberal este în continuare privit cu suspiciune de lumea non-Occidentală, în special de țările BRIC (Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud), în timp ce la rândul său statele occidentale critică utilizarea unei abordări similare de alți actori internaționali, precum Rusia și China⁶. Divergența opiniilor asupra Responsabilității de a Proteja s-a evidențiat marcant în cazul intervenției în Libia. Astfel, patru din țările BRIC au refuzat să voteze în favoarea deciziei de a interveni în Libia, susținând ideea unor politici non-intervenționiste. Atunci când NATO s-a folosit de mandatul ONU din Libia pentru a legitima schimbarea de regim, țările BRIC și-au întărit susținerea în favoarea non-intervenționismului⁷. Faptul că cea mai recentă rezoluție ONU la adresa Siriei nu a reușit să treacă de Consiliul de Securitate, este o altă dovadă că pentru mulți politicieni din țările BRIC, intervenția umanitară este asociată cu o violare a suveranității naționale. Astfel, deși intervenția în Libia ar putea fi considerată un succes, ea a generat un nor de suspiciune cu privire la eforturile umanitare occidentale, care va reprezenta un obstacol în calea implementării doctrinei Responsabilității de a Proteja în alte țări. Administrația Obama a încercat să dea Libia drept exemplu pentru redefinirea modului în care Statele Unite își formulează politica externă. Președintele și consilierii săi au invocat adesea Responsabilitatea de a Proteja în sprijinul deciziei de intervenție în Libia. În acest context se explică publicarea Directivei studiu prezidențiale asupra atrocităților în masă care definea prevenirea masacrelor, precum celor din Libia drept „un interes central de securitate națională și responsabilitate morală fundamentală pentru SUA”. Pentru susținătorii RP, directiva prezidențială a constituit o dovadă că SUA își reconfigura abordarea privind atrocitățile din lume și instituționaliza RP drept bază pentru politica externă americană.

Mai mult decât atât, administrația Obama a solicitat o abordare multilaterală a intervenției pentru a diferenția acțiunile americane din Libia de unilateralismul ce a definit

⁶ *Foreign policy: intervention after Libya* în www.guardian.co.uk, 23 August 2011.

⁷ Chris Keeler, *The End of the Responsibility to Protect* în <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/10/12/the-end-of-the-responsibility-to-protect/>, 12 octombrie 2011.



politica externă a președintelui George Bush. Astfel a fost introdusă necesitatea satisfacerea unor condiții pentru a putea lua în considerare o posibilă intervenție americană într-un stat sau regiune: 1. prezența unei „capacități indigene” – existența unui grup local care să fie dispus să lupte pentru același obiectiv; 2. legitimitate recunoscută la nivel regional – solicitarea de intervenție venită din partea Ligii Arabe; 3. legitimitate internațională – mandat ONU; 4. diviziune clară a responsabilităților cu ceilalți actori politici implicați (fiind vizate aici în special statele europene). Doar când toate aceste condiții au fost satisfăcute, administrația Obama a decis să joace un rol important în operațiunile militare din Libia. Cu toate acestea, după atacurile inițiale, SUA s-a retras în fundal solicitând partenerilor din NATO să ducă greul operațiunii. Astfel încât, putem vorbi de un model de intervenție al Statelor Unite, elaborat pe baza principiului necesității și economisirii resurselor. Acest nou model conduce la atingerea a două obiective importante. În primul rând asigură existența unei alianțe locale care urmărește același scop ca și coaliția externă, ceea ce generează o legitimitate sporită pentru acțiunile întreprinse. Constatăm aici o diferență semnificativă față de situația Afghanistanului și Irakului, unde absența unei astfel de legitimității a avut un impact negativ asupra evoluției conflictului.

În al doilea rând acest nou model permite o împărțire a responsabilităților între America și celelalte state occidentale, ceea ce este în acord cu opinia publică americană care susține o politică axată pe economisirea de resurse. În comparație cu Irak și Afghanistan a căror cost a atins în jur de 1,3 triliarde de dolari, costurile operațiunii din Libia au fost mult mai scăzute, fiind estimate la aproximativ 1 miliard de dolari⁸.

În ciuda succesului din Libia, încercarea de a utiliza doctrina RP în Siria s-a soldat cu un eșec. Deși rezoluția propusă de ONU privind Siria nu autoriza uzul de forță sau acordarea de sancțiuni, ci era doar o puternică condamnare a violenței ea nu a reușit să treacă de Consiliul de Securitate. Principalele critici au venit din partea Chinei, care a afirmat că adoptarea unei astfel de rezoluții nu va conduce la soluționarea situației și a Rusiei care considera că această rezoluție ar reprezenta un mijloc de a legitima anumite sancțiuni deja adoptate unilateral, vizând pe termen mediu înlăturarea violenței a actualului regim sirian. Toate țările care s-au abținut de la vot – Brazilia, India, Africa de Sud și Libanul – au reiterat importanța găsirii unei soluții pașnice prin dialog, evidențiind importanța menținerii integrității teritoriale a Siriei. Este evident că această reacție a fost declanșată și de acțiunile NATO în Libia și reticența statelor occidentale în a elimina explicit posibilitatea unei intervenții militare în Siria.

Incapacitatea Americii și a aliaților acesteia de a adopta chiar o variantă moderată a rezoluției privind Siria este o dovadă clară a faptului că perspectiva administrației Obama asupra intervenționismului umanitar nu este una unanim acceptată la nivel internațional. Țările BRIC au decis că intervenționismul umanitar nu ar trebui să aducă atingere

⁸ Fareed Zakaria, *A New Era in US Foreign Policy* în <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2011/08/23/a-new-era-in-u-s-foreign-policy/>, 23 august 2011.



suveranității statelor și nu ar trebui să restrângă dreptul guvernelor de a decide în probleme naționale. Este interesant faptul că această opoziție puternică la adresa aplicării doctrinei RP în Siria a avut la bază implementarea aceleiași doctrine în Libia⁹.

Astfel încât putem spune că „primăvara arabă” a condus la dezvoltarea unui nou tip de intervenționism american, care nu va fi similar cu cel aplicat între 2009 și 2011 în Afghanistan ci va avea la bază lecțiile învățate din Libia. Obiectivul principal va fi în acest caz obținerea unor victorii rapide și decisive pe teren, care să împiedice prelungirea conflictului pe o perioadă lungă de timp, dând astfel șansa grupărilor locale să înlocuiască trupele americane în conducerea operațiunii.

De asemenea acest nou tip de intervenționism se va baza pe utilizarea cu precădere a forțelor aeriene, fiind încurajată o prezență limitată a trupelor americane pe teren, ceea ce va facilita dezvoltarea unei coaliții multilaterale. Concentrarea pe forțele aeriene și caracterul multilateral al intervenției va genera o mai mare legitimitate politică și va descrește riscul unor pierderi umane mari¹⁰.

BIBLIOGRAFIE

- www.foreignaffairs.org - Shashi Tharoor - Why America Still Needs the United Nations - Foreign Affairs-September/October 2003
- www.foreignaffairs.org - Michael J. Glennon - Why the Security Council Failed- Foreign Affairs, May/June 2003
- www.foreignaffairs.org - Peter J. Spiro - The New Sovereignists: American Exceptionalism and Its False Prophets, Foreign Affairs, November/December 2000
- www.foreignaffairs.org - Michael J. Glennon The New Interventionism: The Search for a Just International Law, Foreign Affairs, May/June 1999
- www.dcaf.ch - Dr. A. Robin Luckham - The International Community And State Reconstruction In War-Torn Societies - DCAF Conference Papers
- www.un.org - Fifty-ninth session - Report of the Secretary-General - In larger freedom: towards development, security and human rights for all;
- www.untreaty.org – Charter of the United Nation, cap VII
- www.iep.utm.edu – The Internet Encyclopedia of Philosophy- Interventionism
- www.foreignpolicyjournal.com
- <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com>
- www.guardian.co.uk.



⁹ Chris Keeler, *op.cit.*, în <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/10/12/the-end-of-the-responsibility-to-protect/>, 12 octombrie 2011.

¹⁰ *A New Approach To Interventionism* în <http://blog.psaonline.org/2012/01/17/a-new-approach-to-interventionism/>, 17 ianuarie 2012.